

Лекція 4. Особливості валютного забезпечення ЗЕД

План:

1. Економічна сутність валютних відносин у ЗЕД.
2. Валютні умови зовнішньоекономічних контрактів.
3. Обмінні курси та методи котирування валют.
4. Валютні ризики та методи їх мінімізації (хеджування та застереження).
5. Система державного валютного регулювання та нагляду в Україні.
6. Міжнародні розрахунки та банківське обслуговування.
7. Граничні строки розрахунків та відповідальність суб'єктів ЗЕД.

1. Економічна сутність валютних відносин у ЗЕД

Валютні відносини у сфері ЗЕД включають повсякденні зв'язки, в які вступають приватні особи, фірми, банки та державні органи з метою здійснення міжнародних розрахунків, кредитних та валютних операцій. Формою організації цих відносин є **міжнародна валютна система** — сукупність правових норм, інструментів та інститутів, що забезпечують платіжно-розрахункові операції у світовому господарстві.

Під **валютними цінностями** в законодавстві України розуміють національну валюту (гривню), іноземну валюту та банківські метали. Сама ж іноземна валюта включає не лише грошові знаки іноземних держав у формі банкнот і монет, а й кошти на рахунках у банках, виражені в іноземних одиницях, а також електронні гроші, номіновані в іноземній валюті. Валюта виконує функцію засобу обміну та забезпечує взаємодію національного господарства зі світовим.

2. Валютні умови зовнішньоекономічних контрактів

Валютно-фінансові умови контракту визначають, яку валюту, в який час та в якій формі отримає експортер, а імпортер — оплатити товар. Ці умови є критичними, оскільки інтереси сторін зазвичай протилежні: експортер прагне отримати оплату в стабільній валюті якомога швидше, а імпортер — відстрочити платіж та використати валюту, що знецінюється.

Ключові елементи валютних умов:

- **Валюта ціни:** Валюта, в якій встановлюється ціна товару в контракті. Вона може належати країні експортера, імпортера або третьої сторони (наприклад, USD або EUR для нафтопродуктів чи металів).

- **Валюта платежу:** Валюта, в якій фактично здійснюється оплата. Вона може збігатися з валютою ціни або відрізнятися від неї.

- **Умови перерахунку:** Якщо валюти ціни та платежу різні, в контракті обумовлюється курс перерахунку (наприклад, на дату підписання, дату платежу або середній курс) та джерело інформації про курс (НБУ, Financial Times тощо).

3. Обмінні курси та методи котирування валют

Валютний курс — це співвідношення обміну двох грошових одиниць або ціна однієї валюти, виражена в іншій. Визначення курсу називається **котируванням**, яке буває двох видів:

1. **Пряме котирування:** Визначає кількість національної валюти за одиницю іноземної (наприклад, $1 \text{ USD} = 37,0 \text{ UAH}$).

2. **Непряме (зворотне):** Кількість іноземної валюти за одиницю національної ($1 \text{ UAH} = 0,027 \text{ USD}$).

Для макроекономічного аналізу виділяють також:

- **Номінальний курс:** Ринкова ціна валюти на конкретний момент.

- **Реальний курс:** Номінальний курс, скоригований на відносний рівень цін у двох країнах.

- **Крос-курс:** Співвідношення між двома валютами, що впливає з їхніх курсів щодо третьої валюти (зазвичай долара США).

4. Валютні ризики та методи їх мінімізації

Валютний ризик — це небезпека втрат унаслідок зміни курсу валюти ціни щодо валюти платежу в період між підписанням угоди та здійсненням розрахунку. Для захисту від таких ризиків використовують:

- **Валютні застереження:** Спеціальні умови, що передбачають перегляд суми платежу пропорційно зміні курсу валюти платежу щодо стабільнішої валюти застереження. Вони бувають прямими (валюта ціни і платежу збігаються) та непрямыми.

- **Мультивалютні застереження:** Сума платежу прив'язується до «валютного кошика» (середньоарифметичного курсу кількох валют), що нівелює коливання окремих грошових одиниць.
- **Хеджування:** Метод укладання термінових контрактів (ф'ючерсів або форвардів) для фіксації курсу на майбутню дату.
- **Валютні опціони:** Право (але не обов'язок) купити або продати валюту за визначеним курсом протягом обумовленого часу за винагороду.
- **Операції «своп»:** Поєднання готівкової купівлі-продажу з одночасним укладанням угоди на зворотний викуп через певний строк.

5. Система державного валютного регулювання та нагляду в Україні

Валютне регулювання — це діяльність державних органів з управління обігом валюти, контролю за операціями та впливу на курс національної валюти. В Україні головним органом є **Національний банк України (НБУ)**.

Основними інструментами регулювання є:

- **Валютні інтервенції:** Купівля або продаж НБУ іноземної валюти на ринку для стабілізації курсу гривні.
- **Корекція облікових ставок:** Зміна вартості грошей для регулювання попиту на валюту.
- **Валютні обмеження:** Регламентація прав резидентів та нерезидентів щодо обміну та переказу валюти.
- **Ліцензування:** Видача НБУ генеральних (для банків) та індивідуальних (для разових операцій резидентами) ліцензій.

В Україні діє режим **керованого плавання** валютного курсу, що іноді включає механізм «валютного коридору».

6. Міжнародні розрахунки та банківське обслуговування

Міжнародні розрахунки здійснюються в безготівковій формі через уповноважені банки, що мають кореспондентські зв'язки. Основні форми включають:

- **Банківський переказ:** Доручення клієнта банку перерахувати кошти на користь нерезидента. Найбільш поширена, але ризикована для експортера форма.

- **Акредитив:** Грошове зобов'язання банку здійснити платіж експортеру проти подання документів, що підтверджують відвантаження товару. Це найбільш надійна форма для експортера.

- **Інкасо:** Розрахункова операція, за якої банк отримує кошти від покупця на підставі документів та зараховує їх продавцю. Може бути чистим або документарним.

- **Відкритий рахунок:** Поставка товару з відстрочкою платежу, де заборгованість просто записується на рахунок імпортера. Вигідна для покупця, але ризикована для продавця.

7. Граничні строки розрахунків та відповідальність суб'єктів ЗЕД

НБУ встановлює **граничні строки розрахунків** для запобігання відтоку капіталу. До початку повномасштабної агресії цей строк становив 365 днів, проте пізніше він був скорочений (90, 120, згодом 180 днів для окремих операцій).

Основні положення наглядю:

- **Експорт:** Виручка має надійти на рахунок резидента в банку протягом встановленого терміну з дати митного оформлення або підписання акту.

- **Імпорт:** Товар має надійти в Україну протягом встановленого строку з моменту здійснення авансового платежу.

- **Санкції:** За кожен день прострочення нараховується **пеня в розмірі 0,3%** від суми неодержаних коштів, але загальна сума пені не може перевищувати суму боргу.

- **Зупинення строків:** Перебіг строку зупиняється у разі прийняття судом або арбітражем позовної заяви про стягнення боргу з нерезидента або через виникнення форс-мажорних обставин, підтверджених ТПП.

Валютне забезпечення ЗЕД вимагає від менеджерів глибоких знань банківських інструментів та законодавчих обмежень. Ефективне використання валютних застережень та правильний вибір форм розрахунків дозволяють підприємствам не лише захистити свої прибутки від курсових коливань, а й забезпечити стабільність національної фінансової системи.